

ФОРМУВАННЯ СТАЛИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: МІЖНАРОДНІ, НАЦІОНАЛЬНІ ТА ЛОКАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

ПОЛТАВА
2026

Полтавський державний аграрний університет

**Формування сталих
соціально-економічних
систем: міжнародні,
національні та локальні
аспекти розвитку**

Колективна монографія

**Полтава
2026**

УДК 330.101.541:332.1:338.2

JEL Classification: O10, O20, R11, F63

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Полтавського державного аграрного університету
(Протокол № 5 від 23.12.2025 р.)*

Рецензенти:

Рогов Георгій Костянтинович, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Хома Ірина Борисівна, д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка».

За загальною редакцією:

Медвідь Вікторії Юрївни, д-р екон. наук, професора, завідувача кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету.

Дячкова Дмитра Володимировича, д-р екон. наук, професора, професора кафедри менеджменту імені І. А. Маркіної Полтавського державного аграрного університету.

Галича Олександра Анатолійовича, канд. екон. наук, професора, професора кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету.

Калініченка Олександра Володимировича, канд. екон. наук, доцента, доцента кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету.

Лесюка Владислава Станіславовича, доктора філософії з економіки, асистента кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету.

Формування сталих соціально-економічних систем: міжнародні, національні та локальні аспекти розвитку : колективна монографія / за заг. ред. В. Ю. Медвідь, Д. В. Дячкова, О. А. Галича, О. В. Калініченка, В. С. Лесюка. Полтава : ПП «Астроя», 2026. 421 с.

Колективну монографію підготовлено в межах виконання науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету:

«Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоeкономічному просторі» (№ 0122U201799) та

«Формування та розвиток територіальних соціально-економічних систем» (№ 0122U201708)

У колективній монографії узагальнено теоретико-методологічні підходи та практичні механізми формування сталих соціально-економічних систем з урахуванням міжнародних, національних і локальних аспектів розвитку в умовах сучасних глобальних викликів.

ISBN 978-617-8466-40-4

© Колектив авторів, 2026

© Полтавський державний аграрний університет, 2026

Зміст

Вступ	5
Розділ 1. Міжнародні виміри та глобальні тенденції розвитку соціально-економічних систем	7
1.1. Теоретико-методологічні основи сталих соціально-економічних систем (на прикладі туризму) (<i>Музиченко-Козловська О. В.</i>)	7
1.2. Розвиток механізмів залучення інвестицій в економіку Киргизстану та України (<i>Брищенко Р. О., Зубков Р. С.</i>)	17
1.3. Міжнародні стандарти бюджетування як стратегічний базис підвищення ефективності фінансового менеджменту українських підприємств (<i>Головко О. Г., Орехова К. В., Гнип Н. О.</i>)	28
1.4. Формування соціально-економічних систем корпорацій: структура ланцюгів вартості автомобільних виробників (<i>Амбарчян М. С.</i>)	42
1.5. Міжнародні чинники формування маркетингових стратегій медичного туризму України (<i>Головчук Ю. О.</i>)	51
Розділ 2. Фінансово-економічні важелі забезпечення стійкості національної економіки	81
2.1. Взаємозв'язок сталого розвитку та ринкової вартості підприємства (<i>Царьов О. С.</i>)	81
2.2. Концепція аудиторської синергії – форсайтний вектор взаємодії внутрішнього та зовнішнього аудиту стратегічно та суспільно значимих компаній (<i>Назарова К. О.</i>)	92
2.3. Обліково-аналітична інформація як фундаментальний ресурс для прийняття управлінських рішень (<i>Фартушняк О. В.</i>)	101
2.4. Особливості фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ у контексті соціально-економічних трансформацій в Україні (<i>Лебеденко А. Ю.</i>)	113
2.5. Конкурентний потенціал підприємства в ринковому середовищі (<i>Макаренко П. М., Макаренко Ю. П., Пілявський В. І.</i>)	134
Розділ 3. Стратегічні орієнтири та соціальні аспекти сталого розвитку	153
3.1. Методологія дослідження циклічності розвитку соціально-економічної системи проактивним антикризовим управлінням у безпековому вимірі (<i>Гудзь Т. П.</i>)	153
3.2. Особливості управління сучасним підприємством (<i>Зубков Р. С.</i>)	176

3.3. Система стратегічного управління аграрним сектором економіки на основі форсайт-методології та гармонізації інтересів стейкхолдерів (Воронько-Невіднича Т. В., Богма І. Ю., Чайковський В. А., Гармаш Р. Р.).	187
3.4. Агропродовольчий сектор України: тенденції розвитку в умовах війни та гендерні аспекти участі жінок у виробництві та управлінні (Горбатюк Л. М., Борисенко В. В.).	198
3.5. Агроскаутинг – основа формування державної політики у сфері продовольчої безпеки та управління аграрними ризиками (Лотин І. І., Стеценко А. Р.).	210
Розділ 4. Раціональне використання земельних ресурсів для забезпечення продовольчої безпеки.	221
4.1. Органічне виробництво в контексті сталого розвитку аграрного сектору України (Сень О. В.).	221
4.2. Ретроспективні аспекти просторового поєднання господарського використання ландшафтної основи на території Полтавщини (Єрмаков В. В., Сарнавський С. П., Копилець Є. В.).	231
4.3. Агроландшафти Волині як складова продовольчої безпеки країни (Тарасюк Н. А.).	241
4.4. Основи відтворення і збереження земельних ресурсів Волинської області (Полянський С. В., Тарасюк Н. А., Мельник О. В., Качаровський Р. Є.).	255
4.5. Земельні ресурси підприємства і стратегія ефективного їх використання (Шокало Н. С.).	273
Розділ 5. Організаційно-економічні аспекти управління аграрним виробництвом.	298
5.1. Теоретико-методичні підходи до визначення ефективності сільськогосподарського виробництва (Калініченко О. В., Галич О. А., Лесюк В. С.).	298
5.2. Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору України в умовах глобальних викликів (Лесюк В. С.).	307
5.3. Особливості управління галузевою та товарною спеціалізацією аграрних підприємств (Миколенко І. Г.).	334
5.4. Біологічні особливості, урожайність та якість продукції пшениці озимої залежно від умов вирощування в контексті продовольчої безпеки (Коваль Д. О.).	343
5.5. Особливості вирощування продуктивних гібридів сояшника для зони північного лісостепу України (Єрмоменко Р. В., Зубков Р. С.).	375
5.6. Урожайність гібридів кукурудзи (Zea Mays L.) різних груп стиглості залежно від умов вирощування (Ванжула Д. В.).	387
Колектив авторів.	414

Вступ

Розвиток соціально-економічних систем у сучасних умовах відбувається під впливом інтенсивних трансформацій, глобалізаційних викликів та інтеграційних процесів, що актуалізує сталий розвиток як ключову парадигму забезпечення їх ефективності та збалансованості. У цих умовах особливої актуальності набуває наукове осмислення закономірностей функціонування соціально-економічних систем різних рівнів – міжнародного, національного та локального – з урахуванням сучасних викликів.

Колективна монографія «Формування сталих соціально-економічних систем: міжнародні, національні та локальні аспекти розвитку» спрямована на узагальнення теоретико-методологічних підходів, науково-практичних розробок і прикладних результатів досліджень у сфері сталого розвитку соціально-економічних систем. У колективній монографії розглянуто виклики, пов'язані із формуванням механізмів стійкого розвитку, забезпеченням економічної стабільності, підвищенням ефективності управління та раціональним використанням ресурсного потенціалу.

У першому розділі «Міжнародні виміри та глобальні тенденції розвитку соціально-економічних систем» висвітлено теоретико-методологічні основи сталого розвитку соціально-економічних систем, проаналізовано глобальні тенденції та міжнародний досвід їх формування. Значну увагу приділено питанням розвитку інвестиційних механізмів, впровадженню міжнародних стандартів бюджетування, формуванню ланцюгів створення вартості в корпораціях, а також міжнародним чинникам розвитку маркетингових стратегій у сфері туризму.

Другий розділ «Фінансово-економічні важелі забезпечення стійкості національної економіки» присвячено дослідженню фінансових, обліково-аналітичних та аудиторських інструментів забезпечення сталого розвитку. У розділі розглянуто взаємозв'язок сталого розвитку з ринковою вартістю підприємств, концептуальні засади аудиторської синергії, роль обліково-аналітичної інформації в системі управлінських рішень, а також особливості фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ і формування конкурентного потенціалу підприємств.

У третьому розділі «Стратегічні орієнтири та соціальні аспекти сталого розвитку» зосереджено увагу на проблемах стратегічного управління та соціальних детермінантах сталого розвитку. Проаналізовано теоретичні, методичні та прикладні аспекти сталого розвитку підприємств, особливості антикризового управління, застосування форсайт-методології в управлінні аграрним сектором економіки, а також соціальні та гендерні аспекти розвитку агропродовольчого сектору в умовах трансформаційних змін.

Четвертий розділ «Раціональне використання земельних ресурсів для забезпечення продовольчої безпеки» присвячено питанням ефективного використання, відтворення та збереження земельних ресурсів як важливої складової сталого розвитку. У розділі розглянуто розвиток органічного виробництва, просторові аспекти господарського використання ландшафтів, роль агроландшафтів у системі продовольчої безпеки, а також підходи до формування стратегій ефективного управління земельними ресурсами на регіональному рівні.

У п'ятому розділі «Організаційно-економічні аспекти управління аграрним виробництвом» висвітлено проблеми функціонування аграрного сектору економіки в умовах сучасних викликів. Досліджено теоретико-методичні підходи ефективності сільськогосподарського виробництва. Проаналізовано зовнішньоекономічну діяльність аграрного сектору, особливості управління галузевою та товарною спеціалізацією аграрних підприємств, а також виробничо-технологічні аспекти формування продовольчої безпеки, зокрема урожайність та якість основних сільськогосподарських культур залежно від умов вирощування.

Структура монографії складається з п'яти розділів, у написанні яких брали участь: Музиченко-Козловська О. В. (підрозділ 1.1); Брищенко Р. О., Зубков Р. С. (підрозділ 1.2); Головка О. Г., Орехова К. В., Гнип Н. О. (підрозділ 1.3); Амбарчян М. С. (підрозділ 1.4); Головчук Ю. О. (підрозділ 1.5); Царьов О. С. (підрозділ 2.1); Назарова К. О. (підрозділ 2.2); Фартушняк О. В. (підрозділ 2.3); Лебеденко А. Ю. (підрозділ 2.4); Макаренко П. М., Макаренко Ю. П., Пілявський В. І. (підрозділ 2.5); Гудзь Т. П. (підрозділ 3.1); Зубков Р. С. (підрозділ 3.2); Воронько-Невіднича Т. В., Богма І. Ю., Чайковський В. А., Гармаш Р. Р. (підрозділ 3.3); Горбатюк Л. М., Борисенко В. В. (підрозділ 3.4); Лотиш І. І., Стеценко А. Р. (підрозділ 3.5); Сень О. В. (підрозділ 4.1); Єрмаков В. В., Сарнавський С. П., Копилець Є. В. (підрозділ 4.2); Тарасюк Н. А. (підрозділ 4.3); Полянський С. В., Тарасюк Н. А., Мельник О. В., Качаровський Р. Є. (підрозділ 4.4); Шокало Н. С. (підрозділ 4.5); Калініченко О. В., Галич О. А., Лесюк В. С. (підрозділ 5.1); Лесюк В. С. (підрозділ 5.2); Миколенко І. Г. (підрозділ 5.3); Коваль Д. О. (підрозділ 5.4); Єрьоменко Р. В., Зубков Р. С. (підрозділ 5.5); Ванжула Д. В. (підрозділ 5.6).

Колективну монографію підготовлено в межах виконання науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету: «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоeкономічному просторі» (№ 0122U201799) та «Формування та розвиток територіальних соціально-економічних систем» (№ 0122U201708). Автори особисто несуть відповідальність за зміст представлених матеріалів.

Колективна монографія буде корисною науковцям, викладачам закладів вищої освіти, здобувачам вищої освіти, представникам органів державного управління та місцевого самоврядування, а також практикам, діяльність яких пов'язана з проблемами сталого розвитку та формування ефективних соціально-економічних систем.

Розділ 2

Фінансово-економічні важелі забезпечення стійкості національної економіки

2.1.

Взаємозв'язок сталого розвитку та ринкової вартості підприємства

*Царьов О. С.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Одеський національний
економічний університет, м. Одеса
<https://orcid.org/0009-0000-1319-7680>*

В умовах глобалізації економічних процесів і зростання соціально-екологічних викликів стає очевидним, що традиційна орієнтація підприємств виключно на короткострокові фінансові результати не забезпечує їхньої стійкості й конкурентоспроможності. Для сучасного бізнесу визначальним критерієм ефективності виступає ринкова вартість, яка інтегрує результати діяльності, очікування інвесторів, ризики та нематеріальні активи, відображаючи загальну оцінку підприємства на ринку капіталу.

У той же час сталий розвиток виступає філософією ведення бізнесу, що забезпечує збалансоване поєднання економічних, соціальних і екологічних інтересів. На рівні підприємства він реалізується через формування довгострокової стратегії, орієнтованої на підвищення ефективності використання ресурсів, забезпечення соціальної стабільності трудового колективу, зміцнення репутації та створення доданої вартості для всіх зацікавлених сторін.

В сучасних умовах термін «сталий розвиток» є найбільш розповсюдженим в економічній літературі. У доповіді «Наше спільне майбутнє», підготовленій Міжнародною комісією ООН з навколишнього середовища та розвитку під керівництвом Г. Брундтланд у 1987 році, наведено таке визначення сталого розвитку: сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [1].

Подальший розвиток концепції сталого розвитку відбувся під час Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку, що пройшла у 1992 році в Ріо-де-Жанейро. Надалі зміст поняття «сталий розвиток» був деталізований у низці міжнародних документів, зокрема в «Порядку денному на XXI століття» (1992 р.), Декларації тисячоліття (2000 р.) та Йоганнесбурзькій декларації зі сталого розвитку (2002 р.) [2; 3; 4].

Водночас класичним визначенням сталого розвитку вважається формулювання, наведене у рамковому документі ООН «Порядок денний на XXI століття», відповідно

до якого сталий розвиток розглядається як модель поступального руху людства, що забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь [2].

Аналіз економічної літератури показав, що поняття «сталий розвиток» має велику кількість визначень. Узагальнені результати систематизації визначень наукового поняття «сталий розвиток» за підходами та напрямками наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Систематизація визначень наукового поняття
«сталий розвиток» за підходами та напрямками**

Автори	Визначення поняття	Підходи
1	2	3
Екологічно-орієнтований напрям		
Л. С. Гринів [5]	Забезпечення стабільного функціонування еколого-економічної системи через реалізацію ноосферної концепції	Еколого-економічний (ноосферний)
О. В. Латишева [6, с. 218]	Передбачає вирішення соціально-економічних питань, підтримання збалансованого стану довкілля та природно-ресурсного потенціалу планети з метою збереження навколишнього природного середовища як для нинішніх, так і для майбутніх поколінь	Еколого-економічний
Калетнік Г.М., Лутковська С. М. [7, с. 41]	Передбачає нульове економічне зростання у межах асиміляційної здатності середовища, тобто його основу становлять не стільки економічні й соціальні обмеження, скільки екологічні; а сильна екологічна модернізація – соціальні умови й зміни	Екологічно-орієнтований
І. І. Смирнова, Є. І. Михайлюта, [8, с. 11]	Економічне зростання, що не призводить до погіршення навколишнього середовища, та при цьому супроводжується вирішенням соціальних проблем і забезпеченням соціальної справедливості	Соціо-екологічний
Соціально-гуманістичний напрям		
В. П. Кухар [9]	Розвиток, що самопідтримується, це ідеологія розумної й обґрунтованої діяльності людини, яка живе у злагоді з природою та створює умови для кращого життя собі і наступним поколінням	Ідеологічно-гуманістичний
З. В. Герасимчук, І. М. Вахович [10, с. 60]	Збалансований за соціальною та економічною складовими, тобто ставиться завдання оптимального управління сукупністю соціокультурного багатства, яким володіє цивілізація на конкретному етапі всесвітньо-історичного розвитку на основі прискорення темпів економічного зростання задля всебічного задоволення потреб людського суспільства	Соціоцентричний
Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [11]	Розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь	Державотворчий

1	2	3
Економіко-управлінський (інституційний) напрям		
Степаненко Т.О. [12, с. 136]	Концепція управління підприємством, яка в умовах складності та багатофакторності зовнішнього середовища, обмеженості природних ресурсів, зростання ролі людського потенціалу передбачає вплив на нарощування економічного потенціалу підприємства та рівень соціального розвитку з одночасним забезпеченням природозберігальних технологій	Системно-синергетичний
М. А. Хвесик [13, с. 31]	Багатоаспектне поняття, включає економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні складові. Воно не лише обумовлює необхідність вжиття відповідних заходів у сфері захисту навколишнього середовища, а встановлює нові параметри організації соціуму відтворювальних механізмів	
О. Шубравська [14, с. 36]	Узгоджений розвиток економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища	Комплексний (узгоджувальний)
Г. Сиротюк [15, с. 88]	Сталий розвиток як оновлений концепт національного господарювання, варто зауважити, що він повинен забезпечувати оптимальне використання наявних ресурсів за модернізації економічної діяльності в кризових умовах	Ресурсно-інноваційний підхід

Джерело: складено автором.

Таким чином, дані підходи до трактування сталого розвитку можна згрупувати за трьома основними напрямками:

1. Екологічно-орієнтований напрям охоплює підходи, що акцентують увагу на збереженні природного середовища, екологічній рівновазі та ноосферній концепції розвитку:

- забезпечення стабільного функціонування еколого-економічної системи через реалізацію ноосферної концепції;
- процес гармонізації факторів виробництва та збереження цілісності навколишнього середовища;
- економічне зростання, яке не призводить до погіршення стану довкілля та підтримує рівновагу екосистем.

2. Соціально-гуманістичний напрям включає підходи, що розглядають сталий розвиток як ідеологію гармонійного співіснування людини і природи та орієнтуються на підвищення якості життя:

- розвиток, що самопідтримується, як ідеологія розумної діяльності людини у злагоді з природою;
- розвиток, спрямований на підвищення якості життя сучасних і майбутніх поколінь;
- збалансування соціальної та економічної складових через управління соціокультурним потенціалом цивілізації;

– розбудова держави на засадах гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових.

3. Економіко-управлінський (інституційний) напрям об'єднає підходи, які підкреслюють роль управління, державної політики та національних особливостей у забезпеченні сталого розвитку:

– управління підприємством у складному середовищі для поєднання економічного зростання, соціального розвитку та природозбереження;

– досягнення економічної безпеки через систему ефективного управління та регулювання;

– передбачає модернізацію господарських систем, оптимальне використання ресурсів і впровадження інновацій.

Отже, сталий розвиток інтегрує три взаємопов'язані складові – екологічну, соціальну та економічну, що відображає його триєдність як системи гармонійного поступу суспільства.

Сталий розвиток – це концепція управління підприємством, яка в умовах складності та багатфакторності зовнішнього середовища, обмеженості природних ресурсів, зростання ролі людського потенціалу передбачає вплив на нарощування економічного потенціалу підприємства та рівень соціального розвитку з одночасним забезпеченням природозберігальних технологій [12, с. 137].

Концепція сталого розвитку в даний час визнана всіма країнами, що входять до складу ООН, в якості одного з пріоритетів людства, перехід до якого має відбуватися на національному та глобальному рівнях [16].

Триєдина концепція сталого розвитку в даний час є прогресивною, в ній в тій чи іншій мірі систематизуються та охоплюються підходи, що характеризують окремі аспекти людської діяльності та відображають єдиний процес створення цінностей. Тому, при розробці стратегії сталого розвитку та конкретних заходів щодо її реалізації, всі три елемента, що виступають засобами досягнення цілей розвитку, повинні розглядатися збалансовано, у взаємозв'язку [17].

У процесі проведення аналізу літературних джерел дійшли до думки, що концепцію сталого розвитку доцільно доповнити інноваційною складовою, адже саме інновації є ключовим чинником її реалізації. Досягнення сталого розвитку можливе лише за умови активного впровадження інновацій у всі сфери – економічну, екологічну та соціальну. Інноваційний підхід передбачає використання сучасних технологій, впровадження енергоефективних та «зелених» рішень, розвиток кругової економіки, а також підтримку наукових досліджень, спрямованих на покращення стану довкілля та забезпечення соціальної рівноваги.

Це підтверджено в роботах [18, с. 45; 19; 20], де розглянуто інноваційний розвиток підприємства як процес послідовного цілеспрямованого руху підприємства до збалансованого інноваційного стану під впливом синергетичної дії зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають стійкість організаційно-функціональної системи підприємства в умовах ринкової економіки, що характеризується результатом якості досягнутих результатів залежно від інтенсивності та швидкості інноваційного розвитку.

На рис. 1 наведено складові сталого розвитку підприємства, доповнені інноваційною складовою.

Інноваційна діяльність може охоплювати такі напрями:

1. Розвиток відновлюваних джерел енергії, що сприяють зменшенню залежності від традиційних енергоресурсів.
2. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності управління природними та виробничими ресурсами.
3. Створення нових екологічно безпечних матеріалів із мінімальним впливом на довкілля.
4. Впровадження систем і технологій, спрямованих на скорочення викидів парникових газів і зменшення забруднення навколишнього середовища.

Рис. 1. Складові сталого розвитку підприємства

Джерело: побудовано автором.

Сьогодні одним з узагальнюючих показників діяльності підприємства є його вартість, збільшення якої свідчить про досягнення підприємством позитивних результатів, що задовольняють різні цілі груп інтересів. Крім того, результативне управління підприємством веде до зростання його доходів, вартості активів, що зрештою позначається на збільшенні вартості підприємства. Тому вартість підприємства є не лише метою різних груп інтересів, а й може бути використана як критерій результативності управління підприємством [21].

Зв'язок між сталим розвитком і ринковою вартістю є взаємообумовленим. З одного боку, висока ринкова вартість створює фінансові передумови для впровадження сталих ініціатив; з іншого – саме сталий розвиток забезпечує стабільність і зростання ринкової вартості у довгостроковій перспективі.

Таким чином, сталий розвиток підприємства передбачає збалансоване поєднання економічних, соціальних та екологічних цілей, що забезпечує його довгострокову

стабільність і конкурентоспроможність. У цьому контексті важливу роль відіграє інноваційна складова, оскільки саме впровадження інноваційних технологій, екологічно безпечних рішень та ефективних управлінських підходів сприяє підвищенню результативності діяльності підприємства. Реалізація принципів сталого та інноваційного розвитку позитивно впливає на фінансові показники, ділову репутацію й інвестиційну привабливість суб'єкта господарювання, що, у свою чергу, зумовлює зростання його ринкової вартості.

Економічна логіка цього взаємозв'язку може бути розкрита через кілька ключових аспектів:

1. Зменшення ризиків діяльності. Реалізація екологічно безпечних технологій, соціальних програм і належного корпоративного управління знижує регуляторні, репутаційні та операційні ризики, що позитивно впливає на стабільність грошових потоків і, відповідно, на оцінку вартості компанії з боку інвесторів.

2. Підвищення інвестиційної привабливості. Інвестори, орієнтовані на довгострокову віддачу, все частіше враховують ESG-показники під час прийняття рішень. Компанії, які демонструють сталі практики, отримують доступ до дешевших фінансових ресурсів, залучають міжнародні фонди та зміцнюють свої позиції на ринку капіталу.

3. Формування репутаційної вартості (брендового капіталу). Стійкі компанії користуються довірою споживачів, партнерів і суспільства, що посилює їхню ринкову позицію, сприяє зростанню вартості бренду й забезпечує додаткові конкурентні переваги.

4. Інноваційність і підвищення ефективності. Сталий розвиток стимулює впровадження інноваційних технологій, ресурсозбереження, цифрових рішень, що знижують витрати й підвищують продуктивність. Ефект від інновацій безпосередньо трансформується у зростання прибутковості та ринкової капіталізації.

5. Соціальна стабільність і людський капітал. Орієнтація на сталий розвиток передбачає інвестиції у розвиток персоналу, створення безпечних умов праці, залучення працівників до управлінських процесів. Це формує соціальну відповідальність і підвищує мотивацію, що в результаті позитивно впливає на продуктивність та фінансові результати.

З позицій сучасного вартісно-орієнтованого управління (Value-Based Management) сталий розвиток можна розглядати як механізм створення доданої вартості через поєднання фінансових і нефінансових чинників. Такий підхід сприяє не лише досягненню економічних цілей, а й забезпечує гармонізацію інтересів між власниками капіталу, працівниками, державою та суспільством.

З практичного погляду, взаємозв'язок сталого розвитку та ринкової вартості проявляється через показники фінансової стабільності, рентабельності, структури капіталу, ринкової капіталізації, а також нефінансові індикатори – екологічні витрати, рівень корпоративної прозорості, якість управління ризиками, соціальні ініціативи тощо. Компанії, що інтегрують ці параметри у свою бізнес-модель, демонструють вищі темпи зростання вартості у порівнянні з традиційними організаціями.

У цьому контексті важливо підкреслити, що сталий розвиток не є альтернативою економічній ефективності – навпаки, він стає її новим виміром. У сучасних умовах вартість підприємства визначається не лише здатністю генерувати прибуток, а й умінням діяти відповідально, мінімізуючи негативні зовнішні ефекти та формуючи довгострокову цінність для суспільства.

Формування вартості підприємства в умовах сталого розвитку – це процес визначення ринкової або економічної вартості компанії, враховуючи не лише фінансові результати, але й її екологічну, соціальну та управлінську складову. У рамках сталого розвитку особлива увага приділяється довгостроковій вигоді для підприємства, а також зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище та суспільство.

Життєвий цикл підприємства, як послідовність стадій його існування, безпосередньо впливає на ринкову вартість компанії. Кожна стадія – від створення до ліквідації або реорганізації – характеризується певним рівнем прибутковості, ризиків і ресурсного забезпечення, що формує очікувані фінансові потоки і, відповідно, визначає оцінку ринкової вартості. Тому ефективне управління тривалістю та розвитком кожної стадії життєвого циклу дозволяє не лише підвищити продуктивність і прибутковість підприємства, а й збільшити його капіталізацію та привабливість для інвесторів.

І. О. Бланк [22]. і С. В. Корягіна [23] виділяють класичні стадії періоду існування підприємств.

1. Становлення (створення). Це початковий етап, на якому формується підприємство, визначається його місія, стратегія, структура управління, налагоджуються виробничі та фінансові процеси. Характеризується високими витратами, низькою прибутковістю і високим рівнем ризику, проте саме на цій стадії закладаються основи майбутнього розвитку та конкурентоспроможності.

2. Зростання. Підприємство розширює обсяги виробництва, освоює нові ринки, збільшує прибутки та частку на ринку. Цей етап супроводжується активним інвестуванням, удосконаленням технологій і зростанням ринкової вартості завдяки зростанню довіри з боку споживачів і партнерів.

3. Зрілість. Підприємство досягає стабільного рівня розвитку, має сформовану клієнтську базу та оптимізовану структуру витрат. Прибутковість залишається високою, але темпи зростання знижуються. Основне завдання – утримання ринкових позицій, підтримка інновацій і збереження ринкової вартості.

4. Спад. Характеризується зменшенням обсягів виробництва та прибутковості, втратою конкурентних переваг, застаріванням технологій. Ринкова вартість підприємства починає знижуватися. Для запобігання кризі необхідне переформатування бізнес-моделі або реструктуризація.

5. Оновлення (реорганізація). На цій стадії підприємство здійснює впровадження інновацій, оновлення продукції, модернізацію технологій або зміну організаційної структури. Мета – подолати спад, відновити конкурентоспроможність і підвищити ринкову вартість, переходячи до нового циклу зростання.

Вартість підприємства змінюється на кожній стадії його життєвого циклу, відображаючи рівень розвитку, ризику та потенціал прибутковості (табл. 2).

**Зміна вартості підприємства в залежності
від стадії життєвого циклу підприємства**

Стадія життєвого циклу підприємства	Характеристика діяльності	Динаміка вартості підприємства
Становлення (створення)	Формування бізнес-моделі, перші інвестиції, нестача прибутковості, високі ризики	Вартість низька, формується переважно за рахунок потенціалу розвитку
Зростання	Активне розширення ринку, зростання доходів і прибутковості, підвищення конкурентоспроможності	Вартість швидко зростає, досягаючи високих показників
Зрілість	Стабільна діяльність, високий, але стабілізований прибуток, обмежені можливості подальшого зростання	Вартість стабілізується на максимальному або близькому до піку рівні
Спад	Зниження попиту, зменшення прибутковості, поява збитків, ризик втрати ринкових позицій	Вартість поступово або різко знижується
Оновлення (реорганізація)	Впровадження інновацій, зміна стратегії, вихід на нові ринки	Вартість може знову зрости в разі успішної трансформації

Джерело: складено автором.

На початковій стадії становлення або створення ринкова вартість підприємства є низькою, оскільки бізнес лише формується, відсутня стабільна виручка, а ризики високі. Інвестори оцінюють компанію переважно за потенціалом, інноваційністю ідеї та якістю управлінської команди. На цій стадії вартість підприємств низька, поступово зростає з появою перших результатів діяльності.

Період зростання характеризується інтенсивністю збільшення ринкової вартості. Підприємство розширює ринок збуту, підвищує прибутковість, залучає інвестиції та зміцнює репутацію. Саме на цій стадії формується основна частина капіталізації підприємства. Варто зазначити, що на цьому етапі вартість підприємства демонструє швидке зростання завдяки високим темпам розвитку.

На стадії зрілості ринкова вартість стабілізується. Підприємство досягає максимальної ефективності, але темпи зростання сповільнюються. Рівень прибутковості залишається високим, проте потенціал подальшого підвищення вартості обмежений. Вартість підприємства стабільна або показує незначне зростання.

Стадія спаду починається зі зниження ринкової вартості через падіння попиту, зростання витрат, втрату конкурентоспроможності та старіння технологій. Інвестори втрачають інтерес, скорочуються прибутки, можливе знецінення активів. Ця стадія визначає поступове або різке зниження вартості підприємства.

За умови успішного впровадження інновацій, проведення реструктуризації чи зміни бізнес-моделі, підприємство може відновити свої позиції на ринку. Це відповідає стадії оновлення або реорганізації, яка сприяє відновленню, стабілізації або навіть новому зростанню ринкової вартості підприємства, формуючи новий цикл його розвитку.

Отже, ринкова вартість підприємства має циклічний характер – зростає на етапах становлення та розвитку, стабілізується на етапі зрілості, знижується під час спаду і може відновитися за умови оновлення чи реорганізації.

На теперішній час на світовому ринку залучення інвестицій формується новий тренд – побудова діяльності підприємств на принципах ESG. Україна також поступово долучається до цього світового тренду, і процес впровадження ESG-стандартів лише починає розвиватися.

Зважаючи на це, для підприємств важливо враховувати ESG-фактори, адже вони сприяють підвищенню інвестиційної привабливості, зниженню ризиків і зміцненню ділової репутації. Компанії, що дотримуються принципів ESG, відзначаються довгостроковою стабільністю, мають кращі можливості для залучення капіталу та збереження конкурентних переваг, що в підсумку позитивно впливає на їх ринкову вартість [24, с. 64].

Можна зазначити, що ESG – це система критеріїв сталого розвитку, яка відображає екологічну, соціальну та управлінську відповідальність компанії.

ESG-показники стають драйверами створення або втрати вартості, оскільки вони впливають на: інвестиційну привабливість; вартість капіталу; репутацію; операційні ризики; довгострокову конкурентоспроможність.

У таблиці 3 наведено вплив компонент ESG на вартість підприємств.

Таблиця 3

Вплив компонент ESG на вартість підприємств

Компонент ESG	Суть	Вплив на вартість
E – Environmental (екологічний)	Використання ресурсів, викиди CO ₂ , відходи, енергоефективність	Зниження витрат, доступ до «зеленого» фінансування, менші штрафи, покращення ринкової репутації
S – Social (соціальний)	Умови праці, гендерна рівність, добробут працівників, взаємодія з громадою	Підвищення продуктивності, зниження плинності кадрів, розширення клієнтської бази
G – Governance (корпоративне управління)	Прозорість, антикорупційна політика, структура власності, права акціонерів	Зменшення ризиків, покращення довіри інвесторів, стабільність управлінських рішень

Джерело: складено автором.

Можна стверджувати, що вартість підприємства – складний латентний показник його економічного потенціалу з використанням ESG-факторів.

Поняття латентності передбачає наявність такої властивості економічних об'єктів, яка не піддається безпосередньому кількісному вимірюванню, а може бути оцінена лише за допомогою порядкової шкали. Прикметник «латентний» походить від латинського *latens*, що означає «прихований» або «недоступний для прямого спостереження». У науковій термінології поняття «латентний показник» використовується для позначення складних якісних характеристик, які не можуть бути виражені у метричних величинах [25, с. 51].

Найвищим показником у системі оцінювання є загальний ESG-рейтинг компанії. Компанії оцінюють за шкалою від AAA до CCC, де AAA означає найвищу ефективність управління ESG-ризиками, а CCC – найнижчу. Іноді використовується також бальна шкала від 0 до 10. Такі рейтинги дають інвесторам змогу визначити, наскільки підприємство готове до майбутніх викликів і можливостей у сфері сталого розвитку [24, с. 66].

Водночас ці оцінки не є абсолютним показником результативності підприємства, адже залежать від галузевих особливостей, економічної ситуації та регіональних умов. Їх основне призначення полягає в тому, щоб забезпечити порівняння підприємств однієї сфери діяльності та допомогти інвесторам, аналітикам і іншим зацікавленим сторонам оцінити конкурентні позиції підприємства на ринку.

Компанії з високим ESG-рейтингом отримують доступ до дешевших кредитів і залучають ESG-орієнтованих інвесторів (BlackRock, IFC, ЄБРР тощо). На ринках капіталу ESG-оцінка стає частиною оцінки ризиків. Біржі світу (наприклад, Nasdaq, LSE, Warsaw Exchange) уже вимагають ESG-звітність як умову лістингу [26].

ESG – це нематеріальний актив, який капіталізується у вартості компанії.

Підприємства, що впроваджують принципи сталого розвитку, демонструють стійкі грошові потоки, менші ризики й вищу ринкову капіталізацію.

Таким чином, сталий розвиток можна розглядати як ключовий драйвер формування ринкової вартості підприємства. Його реалізація сприяє зростанню довіри інвесторів, стабільності грошових потоків, зміцненню репутації й формуванню конкурентних переваг. Відповідно, ефективне управління вартістю підприємства в сучасних умовах неможливе без інтеграції принципів сталого розвитку у стратегічні та операційні процеси.

Список використаних джерел

1. Доповідь «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку ООН, 1987 р. URL: <https://dev.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/istoriya> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Порядок денний на XXI століття. *Сталий розвиток*. URL: <https://dev.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/bazovi-dokumenti> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://ips.liga-zakon.net/document/MU00044> (дата звернення: 20.10.2025).
4. Йоганнесбурзька Декларації зі сталого розвитку. *Сталий розвиток*. URL: <https://dev.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/bazovi-dokumenti> (дата звернення: 20.10.2025).
5. Гринів Л. С. Концептуальні засади просторової парадигми екологічно збалансованої економіки. *Регіональна економіка*. 2001. № 4. С. 54–63.
6. Латишева О.В. Етапи управління екологічною складовою потенціалу сталого розвитку машинобудівних підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 218-224.
7. Калетнік Г. М., Лутковська С. М. Екологічна модернізація та органічне виробництво в системі екологічної безпеки : монографія. Вінниця, 2022. 358 с.
8. Смирнова І. І., Михайлюта Є. І. Сталий розвиток в Україні: теоретичні аспекти. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 10-14.
9. Кухар В. П. Проблеми України – перехід до сталого розвитку. URL: http://medved.kiev.ua/arhiv_mg/stat_98/98_3_1.htm (дата звернення 20.10.2025).

10. Герасимчук З. В., Вахович І. М. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 59-72.
11. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : Закон України <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A> (дата звернення: 20.10.2025).
12. Степаненко Т. О. Теоретичні та методичні засади сталого розвитку підприємства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 6. С. 136-141.
13. Екологічна безпека транскордонних регіонів України в контексті євроінтеграції : монографія / М. А. Хвесик та ін. ; за наук. ред. М. А. Хвесика, В. К. Симоненка / НАН України, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». Київ : Задруга, 2015. 511 с.
14. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36-42.
15. Сиротюк Г. Концептуальні засади сталого розвитку аграрних підприємств. *Аграрна економіка*. 2018. Т. 11, № 3-4. С. 87-95.
16. Філіпішина Л. М. Еволюція концептуальних підходів до формування стратегії сталого економічного розвитку промислових підприємств. *Вісник Приазовського Державного технічного університету. Сер.: Економічні науки*: 36. наук. пр. Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2017. URL: <http://ves.pstu.edu/article/view/129057/124284> (дата звернення: 20.10.2025).
17. Зайцева Л. О. Складові концепції сталого розвитку. *Ефективна економіка*. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.55> (дата звернення: 20.10.2025).
18. Ковтуненко К. В., Коцага А. О. Інноваційний розвиток бізнес-структур: сутність, тлумачення, теорії та підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 43–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_5_7 (дата звернення: 20.10.2025).
19. Гончаренко О. В. Інноваційний розвиток підприємств: інституційні обмеження та перспективи. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=829> (дата звернення: 20.10.2025).
20. Брагіна О. С. Інноваційність як джерело забезпечення сталого розвитку підприємства. *Проблеми економіки*. 2024. № 3 (61). С. 156-161.
21. Позняк С. В., Данильченко С. С. Управління вартістю та конкурентоспроможністю підприємства задля забезпечення його стійкого розвитку. *Ефективна економіка*. 2015. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4611> (дата звернення: 01.10.2025).
22. Бланк І. О. Управління активами. К. Ника Центр, 2000. 720 с.
23. Корягін С. В. Економічна оцінка та планування життєвого циклу розвитку підприємства : автореф. дис....канд. екон. наук. Львів, 2004. 21 с.
24. Бабій О.М., Котець К. Г. Теоретичні засади впливу ESG-факторів на вартість компаній. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 9 (322). С. 63-70.
25. Янковий О. Г. Багатовимірний аналіз у системі STATISTICA : монографія. Одеса : Оптимум. 2001. Вип. 1. 216 с.
26. Alves C. F., Meneses L. L. ESG scores and debt costs: Exploring indebtedness, agency costs, and financial system impact. *International Review of Financial Analysis*. 2024. Vol. 94. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1057521924001728?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.10.2025).

Наукове видання

**Формування сталих
соціально-економічних
систем: міжнародні,
національні та локальні
аспекти розвитку**

Колективна монографія

Надруковано у ПП «Астроя»
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія ДК № 5599 від 19.09.2017 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б, кв. 4
Підписано до друку 23.12.2025 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 27,2.
Наклад 300 пр.

Видавництво ПП «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089